

Lunds Universitet

Socialhögskolan

SOA203

Hösttermin 2005

VAD ÄR PROBLEMET?

– om konstruktionen av äldre invandrare som problem inom vård och omsorg.

Författare: Jecika Brorsson

Handledare: Håkan Jönson

ABSTRACT

The purpose of this essay was to see how the construction of elderly immigrants as a problem in healthcare and elderly care has been described in the relevant literature. In the course of doing so I tried to answer the following questions;

What is said to be the expected problems or difficulties in work with elderly immigrants?

How are the expected members of the problemgroup defined and identified?

Whos perspective dominates the description of the problem, the users or the investigators?

These questions were hard to answer and I had to conclude that the problem was not clearly defined; there was only an assumption of a problem. This, however, has not been a hindrance in the category of elderly immigrants being claimed to be a group with problems that need research and further investigation. The dominating perspective is that of the investigators as they are the ones who define and identify who is a part of the problemgroup.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kapitel		Sidan
	FÖRORD	4
1	PROBLEMFÖRMULERING	5
	1.1 Syfte.....	6
	1.2 Frågeställningar.....	6
	1.3 Metod.....	6
	1.4 Avgränsningar.....	7
	1.5 Urval och tillvägagångssätt.....	7
	1.6 Källkritik.....	9
	1.7 Etiska frågor.....	10
	1.8 Fortsatt framställning.....	10
2	TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	10
	2.1 Anspråksförmering.....	11
	2.2 Värderingar.....	12
	2.3 Kategorisering.....	12
	2.4 Definition av verkligheten.....	12
3	TIDIGARE FORSKNING SAMT	
	DEN VETENSKAPLIGA EMPIRIN	13
4	ARTIKELSTUDIE	17
	4.1 Sammanfattning av artikelstudie.....	18
5	PROBLEMAVHANDLING	19
	5.1 Vad anges som förväntade problem eller hinder i arbetet Med äldre invandrare?.....	20
	5.2 Hur definieras och identifieras de som förväntas ingå i problemgruppen?.....	22
	5.3 Vems perspektiv är det som är tongivande i beskrivningen av problemet, brukarnas eller utredarnas?.....	24
	5.4 Sammantagen analys.....	26
6	SAMMANFATTNING	27
7	SLUTDISKUSSION	28
8	KÄLLFÖRTECKNING	33

FÖRORD

Här i förordet vill jag passa på att tacka min handledare Håkan Jönson för inspiration och praktisk hjälp med material. Jag vill även tacka mina nära och kära för att de har stått ut med mig under denna period då jag mest suttit framför min datorskärm eller med näsan i en bok. Ett speciellt tack ska även riktas till Sandra Perkins-Svensson som har agerat bollplank och censor när jag har vandrat iväg alltför långt ifrån mitt syfte.

Det som har trollbundet mig i denna uppsats är avsaknaden av dess egentliga kärna och det har lett mig till att 'döpa' uppsatsen till den fråga jag har fått ställa till mig själv under hela processen 'Vad är problemet?'

1. PROBLEMFÖRMULERING

Inledningsvis vill jag berätta varför jag har valt att fokusera på hur problemområdet 'äldre invandrare' konstruerats istället för att beskriva vad man gör. Jag har alltid tyckt att det är intressant att se hur och varför man beskriver något som ett problem. Vad är det som krävs för att uppnå problemstatus och vem är det som avgör när kriterierna är uppfyllda? I det sociala fältet uppnås problemstatus genom att samhället reagerar på något, det är majoritetens tyckande som sätter bollen i rullning så att säga. Gruppen som är föremål för upprördheten behöver inte hålla med om att de är eller har ett problem. (Ronström 1996)

Argumenten som leder fram till slutsatsen att något är ett problem måste vara väl underbyggda och delas av en majoritet inom forskningsvärlden. Politikerna som beslutar om resurser litar på de rapporter och beredningar de har i sina beslutsunderlag. (ibid.) Under grundutbildningen blev jag väldigt intresserad av konstruktionen av ett socialt problem. Jag upplever att det finns en tendens i samhället och den sociala sfären att ta för givet att det som är 'stämplat' som problem också är det.

För att fördjupa mig i konstruktionen av ett socialt problem har jag valt att titta på ett ganska nykonstruerat problem där äldre invandrare inom äldreomsorgen står i fokus. Jag kommer under uppsatsens gång att fördjupa mig i problemets uppkomst, det som nedan följer är en översikt av en del av de fakta som används för att legitimera problemet.

Sveriges befolkning blir äldre och gruppen 65+ har successivt ökat från 8 % av befolkningen år 1900 till 22 % av befolkningen år 2000. Gruppen 65+ förväntas att utgöra 25 % av befolkningen år 2050. (Tornstam 2001) Som förberedning inför "äldreboomen" har en parlamentarisk beredning gjorts med representanter från alla riksdagspartier. Beredningens uppgift var att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken.

Betänkandet *SENIOR2005* överlämnades till dåvarande socialminister Lars Engqvist i slutet av oktober 2003. Enligt betänkandet bor det i Sverige ungefär 24 600 människor som är 80 år och äldre med utländsk bakgrund. De motsvarar drygt fem procent av alla i denna ålder som bor i landet. Ungefär 142 700 människor är 65 år och äldre med utländsk bakgrund. De motsvarar drygt nio procent av alla i denna åldersgrupp som bor i landet. Andelen äldre äldre (80+) med utländsk bakgrund kommer alltså att öka.

Socialstyrelsen och Invandrarverket gav 1991 ut rapporten *En mångkulturell äldreomsorg* (1991) på uppdrag av regeringen. I rapporten konstateras att äldre invandrare generellt har sämre hälsa och ekonomi än svenskar i samma ålder. Rapporten menade även att det saknades konkreta förslag på insatser när det gällde denna grupp. (ibid.) Under 1990-talet startades det upp en del särskilda boenden för äldre med religiös eller kulturell profil. Men ett fåtal specialiserade boenden räcker inte långt och 1997 kom rapporten *Invandrare i vård och omsorg* (SOU 1997:76) där behovet av att planera inför det ökade behovet återigen togs upp.

I betänkandet *SENIOR2005* anser utredarna att det behövs mer forskning om åldrande i relation till bland annat etnicitet då bristen om kunskap om hur det påverkar och samverkar med livslopp och åldrande är oroande. Under årens lopp har man konstaterat att det finns ett problem som måste lösas, riktigt hur man ska gå tillväga är fortfarande öppet för diskussion. (Ronström 1996)

1.1. Syfte

Att genom en dokumentanalys försöka se hur vård av och insatser hos äldre invandrare definierats som ett problemområde.

1.2. Frågeställningar

Vad anges som förväntade problem eller hinder i arbetet med äldre invandrare?

Hur definieras och identifieras de som förväntas ingå i problemgruppen?

Vems perspektiv är det som är tongivande i beskrivningen av problemet, brukarnas eller utredarnas?

1.3. Metod

Jag har valt att göra en dokumentanalys för att se hur problemet har konstruerats. Jag har även genomfört en mindre artikelstudie för att se hur problemet beskrivs i massmedia och hur den beskrivningen stämmer med de definitioner som finns i den empiri som samlats in från den

vetenskapliga sfären. Analysen har sedan genomförts ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv.

1.4. Avgränsning

Jag har valt att avgränsa studien till svenska produktioner som sökts med orden ”äldreomsorg” och ”invandrare” i universitetsbibliotekets databas Lovisa samt publikationer som finns på samhälls- och beteendevetenskapliga biblioteket i Lund och/eller på Universitetsbiblioteket i Lund. Enda undantaget är Sandra Torres artikel som ännu inte är tillgänglig för allmänheten men som jag bedömde som högst relevant då den behandlar det ämne jag vill beskriva i denna uppsats.

I artikelstudien har jag valt att avgränsa mig till artiklar i Mediarkivet som sökts med orden ”äldreomsorg” och ”invandrare” samt varit daterade med åren 2000 och 2005. Samtliga publikationer som jag använt mig av är dock tillgängliga för alla i Sverige via lokala bibliotek.

1.5. Urval och tillvägagångssätt

Empirin från den vetenskapliga sfären sökte jag genom universitetsbibliotekets databas Lovisa. Jag använde mig av sökorden ”äldreomsorg” och ”invandrare” och fick tio träffar. Efter läsning bestämde jag mig för fem av dem samt två böcker och en rapport som jag kommit över under mina vandringar på biblioteket. Utöver detta ingår även två rapporter och en artikel som min handledare försett mig med. Det material som jag beslutade mig för att använda var det som var relevant för min undersökning och som jag kände efter genomläsning kunde bidra till min förståelse av problemkonstruktionen. Den vetenskapliga empirin utgörs således av elva skrifter.

Det finns en ganska stor mängd material att tillgå, en stor del är studier som har ett ganska likartat upplägg. Jag har genomfört ett flertal sökningar i olika databaser och läst många rapporter och studier både svenska och engelskspråkiga. Det urval som jag fann i Lovisa representerar väl vad jag fann i andra databaser varför jag beslutade mig för att använda den sökningen i min uppsats. Studierna beskriver väl avgränsade grupper som är föremål för

någon typ av speciallösning. Det som problematiseras är lösningens utfall och inte den ursprungliga problemformuleringen.

Jag har i min empiriinsamling försökt att "finna källan" dvs. de tidigaste omnämmande äldre invandrare i problemsammanhang och det allra senaste i den svenska forskningen.

Jag kommer att ta avstamp i Arne Järtelius (1984) och runda av med en godkänd men ännu icke publicerad artikel av Sandra Torres (2005).

Artiklarna sökte jag den 13 december 2005 i Mediearkivet med sökorden "äldreomsorg" och "invandrare" och med tidsinställning på 2190 dagar (19991215 - 20051213). Sökningen gav 154 träffar varav 25 träffar var från år 2000 och 17 träffar från år 2005 tom 13 december.

Efter en första genomgång var två artiklar relevanta för min undersökning under år 2000 och åtta under år 2005. Då jag sökt på "äldreomsorg" respektive "invandrare" visades även artiklar som endast handlade om det ena området och därmed inte var relevanta för den studie jag ville genomföra. Trots att år 2000 hade ett magert utbud med bara två relevanta artiklar har jag valt att använda mig av detta år för att påvisa bristen av material. År 2000 är inget år som hade exceptionellt lite artiklar utan representerar ett ganska normalt utbud. Det är först under de senaste två åren som det har blivit en liten ökning i artikelmängden.

Av de åtta artiklar som var relevanta under år 2005 handlade fyra av dem om samma sak och var publicerade på samma datum men i olika tidningar. Jag valde ut de båda artiklarna från år 2000 och sex artiklar från år 2005 att ingå i studien, de artiklar som jag valde bort från år 2005 var två som behandlade samma ämne som två av artiklarna som ingår i studien.

Orsaken till att jag beslutade mig för att endast titta på artiklar publicerade under två år var att jag ville se om det förekommit någon förändring över tid. Jag hade beslutat mig för årtalen innan jag började söka. Det magra resultatet förvånade mig då jag trodde att antalet artiklar skulle vara fler. Avsaknaden av artiklar säger dock en del om hur mycket som 'läcker' från forskning till media varför jag beslutade mig att stå fast vid den ursprungliga artikelstudien och inte utöka den. En utökning hade gett mig mer material att arbeta med men avsaknaden av material anser jag säga mycket. Jag gjorde dock en ytterligare sökning under samma tidsperiod, 2190 dagar, med sökorden 'äldre invandrare'. Samma artiklar visades som under min ursprungssökning men med ett par nya tillägg. Efter genomläsning kunde jag konstatera att reportagen i dessa artiklar hade samma tema som fanns i de artiklar jag redan inkluderat i studien varför jag beslöt mig för att inte ändra eller lägga till något i den studie jag gjort.

Jag har under arbetet med denna uppsats haft en socialkonstruktivistisk ansats, de teoretiska begreppen har jag hämtat ur *Constructing social problems* (Spector och Kitsuse 1987). Deras begrepp har även använts i *Socialt arbete - En grundbok* (Meeuwisse m.fl. 2000), *Perspektiv på sociala problem* (Meeuwisse och Swärd 2002), *Elderly immigrants in Sweden: 'otherness' under construction* (Torres 2005) och *Vem ska ta hand om de gamla invandrarna?* (Ronström 1996).

Ronström (1996) och Torres (2005) ingår således både i den vetenskapliga empirin och som teoretisk litteratur, detta för att de båda författarna är i sina verk kritiska till begreppet äldre invandrare samt problematiseringen kring dessa och har socialkonstruktivistiska ansatser i sin kritik.

1.6. Källkritik

Jag har delat upp min empiri i två grupper då de har tillkommit enligt olika principer och tillvägagångssätt. Den ena gruppen är vetenskapligt producerad och kontrollerad. Det rör sig om avhandlingar, rapporter och vetenskapliga artiklar. Denna grupps egen empiri och källor har samtliga kontrollerats och godkänts för publicering i enlighet med de regler som gäller för vetenskaplig text. Empirin i denna grupp, som jag har valt att kalla för den vetenskapliga empirin, anser jag därför ha hög trovärdighet.

Empirin som ligger till grund för artikelstudien är den andra gruppen av empiri, i fortsättningen kallad massmedial empiri. Artiklar i tidningar kan vara väl underbyggda med statistik eller vara en intervju med en forskare likväl måste man komma ihåg att den kan vara subjektiv. Många tidningar har en uttalad politisk profil och publicerar artiklar i linje med denna profil. Artiklarna varierar från att vara intervjuer som presenterar en persons eller organisations åsikter till att vara en presentation av ett vetenskapligt arbete fokuserat på en liten del av vad som framkommit i arbetet. Artikeln har tagit fasta på det budskap som tidningen vill framföra utan att redovisa något som kan tala emot det man vill ska vara sanningen. Den massmediala empirins trovärdighet är inte särskilt hög i jämförelse med den vetenskapliga empirins men den är en representant för det som allmänheten tar del av och som på så vis bildar den kunskapsbas som tidningarnas läsare har.

1.7. Etiska spörsmål

Allt material jag har arbetat med är offentligt, den vetenskapliga empirin har redan genomgått etisk prövning och de som intervjuats i de artiklar som ingår i artikelstudien förutsätter jag har varit frivilliga deltagare. Jag nämner endast namn på de som producerat empirin och de som låtit sig intervjuas i dagspress och inte på personer som har ingått i undersökningarna jag har studerat. Av ovanstående skäl ser jag ingen anledning till att anonymisera mitt material eller vidta några andra åtgärder.

1.8. Fortsatt framställning

I kapitel två beskriver jag den socialkonstruktivistiska ansats som jag har använt som teoretisk utgångspunkt. Kapitel tre bjuder på en genomgång av tidigare forskning och samtidigt en presentation av den del av min empiri som ingår i den tidigare forskningen. Kapitel fyra presenterar en artikelstudie som jag genomfört för att se om forskningen 'läckt ut' till massmedia. Problemavhandling följer i kapitel fem. Här har jag försökt att besvara mina frågeställningar med hjälp av empirin och artikelstudien, därpå följer en kort sammanfattning i kapitel sex. Kapitel sju utgörs av min slutdiskussion och en fråga som är relevant men som föll lite utanför själva problemkonstruktionen; Leder definitionen av att vara tillhörig en problemgrupp till svårigheter i sig?

2. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

För att synliggöra hur konstruktionen av äldre invandrare som problem inom vård och omsorg ser ut kommer jag att utgå ifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt. För att beskriva denna ansats och ge en begreppsförklaring använder jag mig av *Constructing social problems* (Spector och Kitsuse 1987) som anses vara grundboken för socialkonstruktivistisk teoribildning. Jag använder mig även av *Socialt arbete - En grundbok* (Meeuwisse m.fl. 2000) och *Perspektiv på sociala problem* (Meeuwisse och Swärd 2002) då den socialkonstruktivistiska teoribildningens användning och möjligheter men även brister påvisas i dessa böcker. Socialkonstruktivistisk ansats finns även hos Torres (1995) och Ronström (1996) och jag har även använt deras påpekanden och analyser för att tydliggöra min ansats.

Socialkonstruktivism utgår ifrån att ett problem är ett fenomen som kollektivt definierats som "existerande, skadligt och möjligt att åtgärda" (Meeuwisse och Swärd 2002 s.111). Det är en process där individer och grupper (anspråksformerare) i samhället ger ett visst förhållande karaktären av ett socialt problem utifrån den mening och betydelse som anspråksformeraren tillskriver förhållandet. Utifrån sina anspråk försöker man sedan få institutioner att göra något åt det som angivits som ett problem. (Spector och Kitsuse 1987) Ett fenomen kan ha funnits under en längre tid utan att ha uppfattats som särskilt problematiskt, den samhälleliga kontexten i vilken fenomenet finns är vad som avgör om något betraktas som normalt och önskvärt eller icke-normalt och O-önskvärt. (Meeuwisse m.fl. 2000) Vad gäller äldre invandrare så har de funnits i Sverige under alla tider men det är först under senare delen av 1900-talet som de har beskrivits som en egen grupp behäftad med vissa svårigheter särskiljande dem från den större gruppen äldre. (Ronström 1996)

2.1 Anspråksformering

När en grupp eller individ i samhället gör anspråk på att ett fenomen är att betrakta som ett socialt problem eller förespråkar vissa åtgärder för att bemöta förhållandet med kallas detta inom socialkonstruktivism för anspråksformering eller claims-making. (Meeuwisse och Swärd 2002, Meeuwisse m. fl 2000) Anspråksformering kan ses som ett samspel mellan den som för fram klagomål och den som tar emot dem. För att ett klagomål ska tas på allvar är det forum där klagomålet framläggs viktigt. Ett legitimt klagomål kan avfärdas om det framförs i fel forum. (Spector och Kitsuse 1987) Om anspråken kommer ifrån inflytelserika grupper eller bedrivs med effektiv lobbying framlagt i rätt forum kan ett förhållande komma att ses som ett socialt problem utan att det finns någon objektiv grund för antagandet. (Meeuwisse m.fl. 2000) Socialkonstruktivistisk forskning stannar inte vid konstaterandet av anspråksformeringens problemuppfattning utan försöker att förstå hur 'sanningen' som ligger till grund för antagandet har framkommit. (Meeuwisse och Swärd 2002) Det missnöje med ett förhållande som ligger till grund för ett anspråksformerande klagomål har i sin tur en grund i det samspel som finns mellan den som skall klaga och den som är tänkt att vara mottagare av klagomålet. För att kunna klaga måste det finnas en samhällelig institution som kan tänkas att göra något åt förhållandet som väcker missnöje. (Spector och Kitsuse 1987)

2.2 Värderingar

Värderingar har en roll i anspråksformeringen. Missnöje med ett förhållande har ofta en grund i att det anses vara moraliskt stötande. Anspråksformeren kan få andra att legitimera dennes klagomål genom att framföra att förhållandet stöter mot samhällets normer och värderingar. (Spector och Kitsuse 1987) Anspråksformering är normativt och därför går det inte att bortse ifrån värderingar när man analyserar ett socialt problem utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Enligt Spector och Kitsuse (1987) är värderingar en av de resurser som anspråksformere använder sig av för att definiera ett förhållande som ett socialt problem.

2.3 Kategorisering

Under anspråksformeringen av äldre invandrare har det skapats en kategori för att hysa de som antas få problem, det har även givits förslag på möjliga lösningar av problem som antas uppkomma för denna kategori. Att skapa kategorier är en viktig del i den process som leder fram till en beskrivning av vår verklighet. För att skapa en kategori måste man bortse ifrån individuella drag och rikta in sig på karakteristiska drag som förekommer bland dem som ska sammanföras i en grupp. En kategori är skapad av dem som använder sig av den och inget som är naturligt givet. (Ronström 1996) Kategorier och den mening som de tillskrivs har direkt påverkan för hur de som omfattas av den bemöts och uppfattas. (Spector och Kitsuse 1987) Karakteristiska drag som utmärker gruppen äldre invandrare är att de är äldre (65+) och är invandrare. Dessa båda kategorier har egna karakteristiska drag som har fått följa med till den nya gruppen som skapats. En äldre invandrare kan således antas ha bekymmer med både ålderdom och etnicitet. (ibid.) Torres (2005) menar i sin artikel att kategorisering är en fundamental del i det vi betraktar som sanning och att det därför är viktigt i socialkonstruktivistisk forskning att ta reda på *varför* vi tror oss veta det vi vet. Inget vetande kan heller betraktas som oberoende av den kontext som detta vetande finns i (Meeuwisse och Swärd 2002).

2.4 Definition av verkligheten

Verkligheten kan definieras som en pågående social konstruktion där de som lever i den upprätthåller och påverkar den. Ett verktyg för att organisera bilden av verkligheten är

kategorisering av andra. Individer i samhället definierar verkligheten samtidigt som de definieras av den, denna process är det som leder fram till det vi kallar verklighet. (Ronström 1996) Eftersom verkligheten är i ständig förändring förändras också vår uppfattning om vad som är sociala problem. Detta påverkas i viss mån av vilka normer och värderingar som betonas i samhället (Spector och Kitsuse 1987) Socialkonstruktivistisk forskning tittar på de processer som i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt definierar något som ett socialt problem (Meeuwisse m.fl. 2000)

Kategoriseringen är även en del i anspråksformeringen och har använts för att beskriva äldre invandrare som en egen grupp i den större gruppen äldre. En annan del av anspråksformeringen har varit att ge förslag på lösningar för de problem som kategorin behäftats med. Lösningarna har sedan studerats och resultaten har i många fall bekräftat den problematiserade verklighetsdefinitionen som det utgåtts ifrån (Torres 2005).

3. TIDIGARE FORSKNING SAMT DEN VETENSKAPLIGA EMPIRIN

Nedan följer en kort beskrivning av den tidigare forskningen. Jag kommer även att gå närmare in på och presentera den vetenskapliga empirin som jag har använt mig av då den också ingår i den tidigare forskningen. På så vis hoppas jag ge läsaren en inblick i en del av det som producerats i forskningen kring äldre invandrare.

År 1974 utkom invandrarutredningen SoU 1974:69 där äldre invandrare behandlades på en halv sida. Man ansåg från utredningens sida att gruppen äldre invandrare inte var tillräckligt stor för att leda till några speciella frågor. Man ansåg inte heller att gruppen var så stor att man behövde göra några studier bland äldre invandrare som var intagna på olika ålderdomshem. Utredningens tillväxtprognos för den procentuella andelen äldre invandrare vid sekelskiftet var mellan sex och åtta procent. (Järtelius 1984) Prognosen var inte helt fel då äldreberedningen *SENIOR2005* anger siffran till nio procent av befolkningen i ålderskategorin äldre (65+). (www.senior2005.gov.se) Efter SoU 1974:69 dröjde det till början av 1980-talet innan studier om äldre invandras förhållanden publicerades. 1982 beslutade Förenta Nationernas generalförsamling att arrangera en världskonferens om åldrande. I november 1982 anordnade Äldreberedningen, en parlamentariskt sammansatt kommitté inom socialdepartementet, en konferens. Resultatet publicerades 1982 med titeln *Invandrarna och äldreomsorgen*. Antalet utgivna studier ökar i stadigt i antal.

1984 ger Arne Järtelius på uppdrag av Pensionärernas Riksorganisation (PRO) ut *Äldre invandrare – en bortglömd minoritet*. Järtelius har intervjuat äldre invandrare av olika nationaliteter samt tittat på vad myndigheter gör för dessa pensionärer. Han har även intervjuat svenskar som har utvandrat på äldre dar. Genomgående i boken vill Järtelius väcka diskussion och han lämnar i varje kapitel förslag på vad man kan diskutera. Han kritiserar antalet studier som utförts som han anser är alldeles för få.

Forskandet fortskrider i sakta mak under 1980-talet. 1990-talet bjuder på mer läsning med ett ganska stort antal titlar. Många studier rör sig kring enskilda kommuners organisationer och de äldre invandrare som de kommer i kontakt med.

1991 utkommer *Moderna pionjärer – Äldre invandrare i Sverige* och igen är det Arne Järtelius vid pennan. Boken innehåller intervjuer med in- ut- och återvandrare samt intervjuer med personer som bor på servicehus med speciell språklig eller religiös inriktning.

Gemensamt för båda Järtelius böcker är att de är informativa såtillvida att han redogör för vilka lagar och regler som gäller genom exemplifiering och faktarutor samt att han vill väcka diskussion och eftertanke. Den röda tråden i dessa böcker (1984 och 1991) är att vi är alla lika samtidigt som vi är olika. Järtelius argumenterar i båda böcker för att specialinriktade, språkligt och traditionsanpassade, boenden ska vara tillgängliga för invandrare. Inte heller 1991 är han nöjd med antalet studier som bedrivs men menar att det trots allt har ökat sedan 1984 men inte tillräckligt.

Nästa nerslag i forskningshistoriken gör jag 1993 när Tuija Nieminen Kristoffersson ger ut *Att åldras i ett främmande land – Om äldre finländare i Olofström*. Det är rapport 1993:6 från Blekinge FoU enhet för socialtjänst och primärvård. Det är en undersökning som ingår i ett större projekt, redovisas nedan, kring finska pensionärer i Olofström. Syftet med Nieminen Kristofferssons undersökning var att ta reda på hur finska pensionärer levde i Olofström. Speciellt tittade hon på språksvårigheter som leder till problem i hemtjänst och vård samt på det sociala nätverkets inverkan på pensionärernas liv.

Eva-Lena Strandberg utkom 1994 med *Pensionärer för pensionärers glädje – Gemenskap bland invandrapensionärer - En utvärdering av ett projekt*. Det är Blekinge FoU-enhet för socialtjänst och primärvård som gett ut rapport 1994:7. Ovanstående undersökning ingick i detta projekt som utvärderas i rapporten. Strandberg skriver om ett lyckat projekt som uppnått

sina mål med att utveckla ”gemenskap och kommunikation”. (Strandberg 1994 s.11) I redogörelsen för de olika delmålens uppfyllnad i projektet visar det sig att de flesta inte uppnåtts eller blivit nedlagda på grund av bristande intresse. Hon menar dock att den kunskap man fått genom projektet kring ”hur förhållandena för äldre invandrare påverkas efter pensioneringen” går att översätta till andra invandrargrupper. (ibid. s. 12)

FoU-rapport 1996:3 med titeln *Vem ska ta hand om de gamla invandrarna* och är en antologi bestående av fyra rapporter. Owe Ronström har skrivit rapporten *Äldre invandrare - från teori till praktik*. Det är denna rapport jag har koncentrerat mig på. Övriga rapporter som ingår är *Älvsjöhemmet – en särlösning* av Gisela Linde är en studie av den finskspråkiga avdelningen på Älvsjöhemmet, hur projektet kom till och genomfördes. Lotte Lindquist studerar hur en dagverksamhet för äldre greker har motiverats och genomförts i *Vem planerar vad för vem och varför?*. Den äldsta särlösningen för äldre i Sverige har Greta Frankel tittat på i *Det judiska hemmet – en boning för själen*. Ronström tar upp i sin rapport att det är vanligast att peka ut bristande språkkunskaper som det största problemet för och med äldre invandrare. Han pekar även på att den forskning som bedrivits har till största delen varit beställd av sociala myndigheter som enligt Ronström är de som har hand om sociala problem och dess lösningar. Med detta menar han att man har utgått ifrån att det existerar ett problem innan man har tagit reda på det. Slutsatsen som Ronström drar i sin rapport är att det till största delen är svenska myndigheter, forskare och de invandrades organisationer som står för begreppsproduktionen och befästandet av problemet, de äldre invandrarna själv har en relativt liten del i detta.

Socialstyrelsen fick i uppdrag av regeringen att under åren 1997 – 2000 följa utvecklingen på äldreområdet. Uppgiften kallas Äldreuppdraget och fram till december 1999 hade det producerats 30 rapporter. Den rapport jag har använt mig av (99:4) är sammanställd av Anders Bergh som är utredare vid Socialstyrelsens äldre-enhet och heter *Äldre födda utomlands - En demografisk beskrivning*. I rapporten definierar man målgruppen som äldre födda utomlands och inte äldre invandrare. Detta gör man för att en invandrare är per SCB: s definition, en person som invandrat till Sverige eller en vars mor eller far har invandrat. (SCB) Det är en rapport som i första hand vill visa på hur många äldre födda utomlands det finns i Sverige samt var de bor. Statistiken är utförlig och lättläst och smått överraskande. Statistiken rapporten lägger fram visar hur många olika nationaliteter som bor i olika kommuner, överraskningen för mig låg i att min lilla hemkommun i Skåne län hade 26 olika

nationer representerade, vilket är nära riksgenomsnittet (25). I en kommun i Västerbottens län finns endast två nationer representerade. Man lyfter även fram var det finns större koncentrationer av äldre födda utomlands med gemensamt ursprung. Rapporten syftar till att ge en överblick av det demografiska läget och samtidigt inspirera till studier i ämnet.

Under 2003 kom det ut en hel del material, jag har valt ut tre rapporter. Först ut är Britt Wiklander och FoU 2003:1, *Det är de små detaljerna som är viktiga – äldre invandrare från före detta Jugoslavien möter den svenska äldreomsorgen*. Wiklander har klara tydliga definitioner av de begrepp hon använder sig av. Hon har delat in sin skrift i tre avdelningar, där – här - kommunala strategier. Detta för att ge läsaren en tydlig bild av vilka problem som kan uppstå och vad de kan ha sin grund i, hon ger även råd för hur problem ska kunna undvikas. Det är en sidmässigt liten rapport men mängden information är desto större.

Den andra rapporten från 2003 som jag valt är *Tvärkulturella möten i äldreomsorgen. Exempel från Botkyrka kommun* av Sang Kum Yeo. I denna rapport står kommunikation och mångkultur i fokus. Yeo menar att god omvårdnad uppnås genom att ge akt på och bejaka andras kultur och att detta är minst lika viktigt som fungerande verbal kommunikation.

Sist ut från år 2003 är *Rapport om projektet Nationellt nätverk för äldre med invandrarbakgrund* författad av Julio Fuentes. Projektet har löpt under tiden november 2000 till december 2002 framförallt i storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö. Syftet var att utveckla nätverk för äldre med invandrarbakgrund på nationell nivå och att sprida kunskap och insikt om de problem som kan uppkomma för äldre med annan etnisk bakgrund. En av slutsatserna som man drog av projektet var att minoriteternas behov inte tas i beaktande i äldreomsorgen och att även om det på ett nationellt plan såg ut som om det fanns många alternativ som erbjöds var det inte så för den enskilde i kommunen. Man ansåg vidare att minoritetsorganisationerna saknade påverkningsmöjligheter när det gällde planeringen av äldreomsorgen.

Slutligen vill jag nämna en godkänd men ännu icke publicerad artikel av Sandra Torres (2005) *Elderly immigrants in Sweden: 'otherness' under construction*. Artikeln behandlar konstruktionen av äldre invandrare som problem grundat i antaganden från svenska myndigheter. Torres menar att man från officiellt håll i Sverige vill lyfta fram äldre invandrare som en problemtyngd grupp i behov av extra uppmärksamhet och insatser, vilket

är något hon inte helt instämmer i. Torres menar istället att äldre invandrare är en heterogen grupp i vilken långtifrån alla har behov av speciella insatser på grund av språkliga eller kulturella orsaker.

4. ARTIKELSTUDIEN

Under uppsatsens gång började jag fundera på hur mycket och vad av den forskning jag läste som "läckte" ut till allmänheten via massmedia. (Det är en förförståelse jag har att det flesta inte läser vetenskapliga rapporter och studier med samma iver som en studerande eller en verksam i det sociala fältet.) De flesta man pratar med har en uppfattning om äldre invandrare och om de har eller är ett problem eller ej. Hur urvalet gått till har jag beskrivit ovan varför jag nöjer mig med att återge de artiklar som ingår och vad som framkommit.

De två artiklar som jag samlat in från år 2000 är en kort budgetredovisning i Göteborgs – Posten (000414) där man rapporterar om ökade anslag för utbildning av tvåspråkig personal inom äldreomsorgen samt en intervju i Svenska Dagbladet (001214) med forskaren Azita Emami. Intervjun med Emami syftar till att bekräfta den tes som de styrande politikerna vill ska gälla, nämligen att äldre invandrare tas bäst om hand av invandrare från samma land. Ingressen till artikeln basunerar ut: *"Äldre invandrare i Sverige mår bättre om de får umgås med landsmän, visar en studie. Nya etniska äldreboenden planeras för den växande gruppen med utländsk bakgrund."* (Svenska Dagbladet 001214 s. 12)

Vilken studien är får man inte reda på och inte heller på vilken grund man antar att det finns ett växande behov. I artikeln är stadshuspolitikerna väldigt vänligt inställda till äldreomsorg med olika inriktningar och tre befintliga profilerade äldreboendena tas upp, den judiska församlingens åldringsvård, ett katolskt och ett finskt äldreboende som exempel på att tesen är riktig. Ett par projekt som är i startfasen tas upp, ett planerat turkiskt äldreboende och ett iranskt tillika. Politikerna vill ha äldreomsorg med olika inriktningar och i linje med denna önskan påpekas det att man från politiskt håll även hjälper homosexuella med att hitta lokaler till ett eget äldreboende. (Svenska Dagbladet 001214)

Första gången jag läste detta påpekande sist i artikeln tänkte jag att det var ett konstigt uttalande i en artikel om äldre invandrades behov, antingen är det med för att visa att det inte bara är invandrare som får speciella favörer eller så är det ett sätt att befästa att äldre

invandrare tillhör gruppen 'andra' avvikande från normen. Homosexuella är redan indelade i kategorin 'andra' genom av att vara avvikande och ifrågasatta av normen i samhället (Perikas 1995). Artikeln menar att lösningen på problemet ligger i specialinriktade boende som politikerna helst ser att invandrarorganisationerna själv driver.

De flesta artiklarna från år 2005 har ett gemensamt tema, nämligen att äldre invandrare bäst tas om hand av sina egna. Ena undantaget är ett uttalande från vård – och äldreomsorgsministern Ylva Johansson i Västerbottens – Kuriren (051115). Ministerns uttalanden i artikeln rör planerna på utvecklingen av äldreomsorgen. I detta uttalande nämns äldre invandrare i samband med demens och ministern menar att de som lär sig svenska i vuxen ålder tappar språket när de drabbas av demens och då krävs det särskilda satsningar för de äldre invandrarna (ibid.). De övriga artiklarna under året har som sagt ett gemensamt tema, vikten av personal som kan deras språk och seder. Linjen drivs starkt i Göteborgs – Posten som svarar för fyra av fem artiklar kring vikten av tvåspråkig personal och specialinriktade boenden. Artiklarna är bitvis kritiska mot det politiska styret som uppger att de vill ha en äldreomsorg som alla kan ta del av genom just tvåspråkig personal eller boenden i invandrarorganisationers regi men som inte förmår att koordinera vare sig personal eller platstilldelning. Svårigheten ligger i dålig kommunikation mellan stadsdelar och mellan de som planerar verksamheten och de som utför den. (Göteborgs-Posten, 050308, 050712)

4.1 Sammanfattning av artikelstudie

Under båda åren som ingår i min undersökning rapporteras det om boenden och dagcenter för äldre invandrare som drivs av invandrarnas egna organisationer som den bästa lösningen för att på ett bra sätt ta hand om den växande skaran av äldre invandrare. Ingenstans i artiklarna kommer de äldre invandrarna själv till tals, det är politiker, forskare och personer som är drivande i skapandet av specialinriktade boenden som talar för dem. Dessa personer är enligt ett socialkonstruktivistiskt synsätt anspråksformerare. De framför klagomål och krav på åtgärder samt lägger fram möjliga lösningar. För att legitimera anspråken på att det finns ett problem används dagspressen som forum för att få mer stöd från samhället. Om de lyckas eller ej beror till en del på om samhället (läsarna) delar deras värderingar och övertygelse om att det är ett problem. (Spector och Kitsuse 1987)

I den forskning som jag tagit del av kommer de äldre invandrarna till tals och tillfrågas vad de tycker om speciallösningarna som undersöks i studien. (Yeo 2003, Wiklander 2003, Nieminen

Kristofersson 1993 Strandberg 1994) Ur socialkonstruktionistisk synvinkel är det en del i anspråksformeringen att studera de lösningar som framtagits utifrån en problemorienterad uppfattning av den verklighet vars problem man vill åtgärda. (Ronström 1996) Man utgår ifrån en möjlig lösning som föreslås i anspråksformeringen och låter utfallet av denna lösning definiera problemet i efterhand.

Det var även intressant att se hur kategoribefästandet nått kommunalpolitisk nivå. Göteborgs-Posten uppger i ett reportage (001214) att den politiska viljan att hjälpa till vid speciallösningar för äldre sker enligt samma princip som gäller för att hjälpa andra diskriminerade och politisk skyddsvärda grupper. Därigenom befäster man ett 'andra' perspektiv. Att äldre invandrare faller in under kategorin 'andra' förekommer i forskningen hos bland andra Torres (2005) och Ronström (1996). Kategoriseringen tas upp på ett teoretiskt plan som en del av anspråksformeringen av äldre invandrare som problem inom vård och omsorg. Både Ronström (1996) och Torres (2005) är kritiska till synen på äldre invandrare som problem och menar att hela konstruktionen av problemet måste granskas. Det finns dock inte någon kritik mot någon del av anspråksformeringen i de artiklar som ingår i studien.

Utbyte mellan forskning och media förekommer i relativt liten utsträckning i artiklarna, det mesta i forskningsväg som presenteras är sådant material som kan kopplas till pågående projekt eller den politiska agendan i det område som tidningen riktar sig till. Media utgör på så vis en del i anspråksformeringen genom att befästa kategoriseringen och genom att presentera lösningar. Någon direkt utveckling vad gäller fokus kunde jag inte se. Artiklarna har ökat i antal men innehållet rör sig kring samma tema som lägger fokus på språket, både som problem och lösning. Under åren 2000 och 2005 har det publicerats en mängd nya studier men dessa har, vad jag kan se, inte funnit en väg fram i media.

5. PROBLEMAVHANDLING

Här under kommer jag att redovisa de svar jag har fått på mina frågeställningar genom den vetenskapliga empirin och genom artikelstudien. I den sammantagna analysen kommer jag att titta på de svar jag fått ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Min fjärde frågeställning gällande om definitionen som problem leder till problem i sig kommer dock att behandlas i slutdiskussionen.

5.1. Vad anges som förväntade problem eller hinder i arbetet med äldre invandrare?

Det som i störst utsträckning anges som problem när det gäller äldre invandrare i vård och omsorg är språket. När det inte finns en fungerande kommunikation mellan parterna fungerar inte vården och omsorgen på ett tillfredställande sätt. (Wiklander 2003, Yeo 2003) I åldrandets socialpsykologi (2001) tar Tornstam upp socialt handikapp som ett resultat av dåliga kunskaper i svenska. Kulturella skillnader nämns i förbifarten av en del men fokus ligger på språksvårigheter. (ex Yeo 2003) En förklaring till detta kan vara att kultur är ett begrepp som är oerhört svårt att definiera. Språk däremot är en konkret skillnad som är enklare att hantera och ge en klar definition på. (Ronström 1996)

Mitt problem i besvarandet av ovanstående fråga är att det förväntade problemen som denna grupp ska möta inte klart formuleras. Det är ett vagt antagande om att det kan uppstå problem, vilken typ av problem är inte helt klarlagt. (Torres 2005) En del pekar på språk och bristande kommunikation för att i nästa stycke lösa problemet med tolkar eller tvåspråkig personal. Problemet blir då kommunernas och myndigheternas oförmåga att leverera detta. (ex Strandberg 1994)

Det svar som jag fått på frågan är att man snarare försöker förebygga problem som man antar ska komma. Antagandet baseras på statistik som förutspår en ökande grupp av äldre invandrare men som inte säger så mycket om dessa människors förutsättningar. För att underbygga antagandet om problem förutsätter man att gruppen äldre invandrare inte kommer att ha samma goda hälsa, ekonomi, boende som deras svenska motsvarighet, detta trots att det inte bedrivits särskilt mycket forskning kring detta. (Torres 2005)

De teoretiska utgångspunkter som man lutar sig på i antagandet om det kommande problemet ger även en del svar på vad och varför man förväntar sig problem. Ett vanligt antagande inom livsloppsteori är att en lycklig ålderdom bara kan uppnås om den gamle får behålla sina invanda livsmönster, det vill säga får fortsätta att ha sin kultur. (Ronström 1996) För en äldre invandrare anses detta inte möjligt på ett svenskt äldreboende varför man lyfter fram speciellt anpassade äldreboenden som den bästa lösningen. Den kulturellt anpassade äldreomsorgen växer och en del studier har visat att äldre invandrare gynnas av att vara tillsammans med sina landsmän som har samma språk och kultur. (Yeo 2003)

En teoretisk utgångspunkt som varit svår att bevisa är teorin om dubbel utsatthet (double jeopardy). De äldre invandrarna är extra utsatta då de tillhör en minoritet och är gamla. För att detta ska kunna användas måste man utgå ifrån en strukturell diskriminering av hela grupper i samhället. (Ronström 1996, Tornstam 1991) Den dubbla utsattheten har som sagt varit svår att påvisa och Tornstam (1991) menar att det istället kan vara tal om dubbla tillgångar då de olika kulturerna tillfredställer olika behov.

I materialet som jag studerat är teoretiska utgångspunkter mycket sparsamma om ens förekommande. En orsak till detta kan vara att studierna utförs av praktiker på beställning av myndigheter. (Ronström 1996, Torres 2005) Svaren man fått fram ofta att äldre invandrare behöver hjälp och service från samhället men vill inte ta emot den då de är oroliga för att inte bli förstådda av personalen och att inte förstå vad personalen säger. (Wiklander 2003, Yeo 2003, Strandberg 1994, Nieminen Kristoffersson 1993) Istället för att titta på vad som är problemet undersöker man hur lösningen fungerat, i de flesta fall är lösningen tvåspråkig personal, tolkar och special anpassade avdelningar, boenden eller servicehus. Det som står i fokus för problemlösningen är språk. Bara personalen talar samma språk som de boende får man den kulturella särpräglingen på köpet. Språket anges som bärare av det mer svårdefinierbara begreppet kultur. (Linde i Ronström 1996)

När man i definitionen av själva problemet med äldre invandrare i vård och omsorg skyr ordet kultur används det flitigt i lösningen. Problemet anges vara språkligt och lösningen en kulturellt anpassad vård- och omsorgssituation. Problemet är en bisak, det primära är lösningen, vilket också är det som undersöks. Konstruktionen av själva problemet är utsatt för en del kritik av bland annat Järtelius (1984, 1991), Ronström (1996) och Torres (2005). Den kritik de framför riktar sig mot just den bristande problematiseringen av frågan och utpekandet av gruppen äldre invandrare som problemtyngd. Man pekar även på att de studier som utförts sällan är representativa och bygger på ett litet underlag. I min mening är kritiken befogad, ingenstans i det jag läst finns det klart angivet; *detta är problemet*. Jag är inte ensam om att vilja veta vilka problem man befärdar ska uppkomma. Göteborgs-Posten (050619) rapporterar om en motion efterlysande en utredning av den problematik som kan uppstå för äldre invandrare. Mottagarna av motionen, vård – och omsorgsnämnden i Mölndal, svarade, enligt Göteborgs-Posten, att man ville öka medvetenheten om problematiken för att möta

ökningen antalet äldre med utländsk bakgrund, sedan fortsatte man med att berätta om praktiska lösningar på kommunikationsproblem.

Svaret på frågan om vad anges som förväntade problem eller hinder i arbetet med äldre invandrare har i mitt material inget klart svar utan endast antaganden om vad som *kan* bli problematiskt.

5.2. Hur definieras och identifieras de som förväntas ingå i problemgruppen?

Statistik är en viktig del i definitionen av problemgruppen. Varje studie har en inledning i vilken statistik bevisning över ökningen av gruppen äldre invandrare läggs fram. Utförligast statistik läggs fram i "Äldre födda utomlands – en demografisk beskrivning". (Äldreuppdraget 99:4) I rapporten tar man upp problemet med att korrekt beräkna hur många äldre invandrare det kommer att finnas i Sverige framöver, man menar att det endast går att ungefärligt illustrera utvecklingen. (ibid.) Detta till trots har man gett en beskrivning av antalet äldre invandrare i landet och vilka födelseländer de har sitt ursprung i. Rapporten visar även i vilka län och kommuner de äldre invandrarna har fördelat sig i. Författarna uppger att de vill med rapporten nyansera bilden av äldre invandrare och ge underlag till diskussioner och studier.

Äldreuppdragets rapport tittar även på svårigheten med att dela in människor i kategorier och för en diskussion kring begreppen 'äldre invandrare' och 'äldre födda utomlands'. För att räknas in i kategorin 'äldre födda utomlands' krävs att personen i fråga är bosatt i Sverige, är över 65 år och är född i ett annat land. Ingen hänsyn fästs vid vilket land personen är född i eller hur länge personen varit bosatt i Sverige. En 75 - årig iranier som anlät till Sverige som anhöriginvandrare för att vara nära sina barn och en person som har svenska föräldrar men är född i ett annat land (ex missionärsbarn) återfinns således i samma kategori. 'Äldre invandrare' är en stor kategori med mycket variation då definitionen av 'invandrare' enligt SCB är en person som invandrat till Sverige eller en vars mor eller far har invandrat.(Äldreuppdraget 99:4)

Då äldre invandrade personer är en heterogen grupp försöker varje skrift som jag studerat att noga definiera den grupp som de avser. De flesta studier har inga problem med att beskriva "sin" problemgrupp exempelvis äldre finländare i Olofström. (Nieminen Kristoffersson 1993) Svårigheterna uppstår i beskrivningen av hela gruppen äldre invandrare. De personer som

ingår i denna kategori är till största delen inte de som avses när problemgruppen diskuteras, det är en väldigt liten del av den stora gruppen. (Äldreuppdraget 99:4) Tornstam (2001) menar att det i gruppen äldre invandrare finns stora variationer precis som det finns inom den svenska gruppen äldre. Det är således svårt att generalisera resultaten från en studie som endast rör en nationalitet eller trosuppfattning. Ett försök till att minska gruppen personer som avses är benämningen sent – i – livet invandrare men inte heller denna benämning är tillräcklig för att fånga upp alla. (Tornstam 2001)

En grupp äldre invandrare som anses särskilja sig endast genom språket är finnar. Deras förhållanden har varit föremål för ett flertal studier sedan 1982 då den första studien publicerades. (Järtelius 1984) I Stockholm öppnades 1984 Älvsjöhemmet, ett servicehus med en avdelning reserverad för äldre finländare. Gisela Linde (Ronström 1996) gjorde en översikt av hur detta fallit ut och fann att de äldre menade att det inte bara var språket som var viktigt. Det man ville ha var ”finskhet”, vad detta var kunde man inte riktigt definiera. Språket var en del men även mat och samvaro med andra som delade ens bakgrund spelade en stor roll. (ibid.)

I den litteratur som jag studerat finns det inte klart angivet vilka kriterier som måste uppfyllas för att en äldre invandrare ska ingå i problemgruppen. Det finns inget enkelt svar utan varje individ har olika förutsättningar oavsett varifrån de kommer. Det som en invandrare har problem med är inte nödvändigtvis ett problem för en annan. Vad jag har funnit i materialet är ett antal etniska minoriteter där den egna invandrarorganisationen i samarbete med svenska myndigheter definierat de äldre som problem och i behov av speciallösningar. (Ronström 1996)

Det finns ingen övergripande definition som klart och tydligt avgränsar vilka som tillhör den grupp av äldre invandrare som man förväntar sig ska få problem. Varje studie koncentrerar sig på en grupp som är tydlig och avgränsad exempelvis äldre invandrare från Balkan numera bosatta i Halmstads kommun. (Wiklander 2003) I denna rapport har Wiklander intervjuat sex brukare, sex anhörigvårdare, företrädare för invandrarföreningar (bosniska, kroatiska och serbiska föreningar), hemtjänstpersonal och biståndshandläggare i ett försök att ge en helhetssyn på äldreomsorgen i Halmstads kommun arbetar med äldre invandrare från Balkan. Orsaken till urvalet är att gruppen invandrare med ursprung i Balkan är den största utomnordiska gruppen i kommunen. Yeo (2003) har avgränsat sig till Botkyrka kommun i sin studie, Nieminen Kristofersson (1993) och Strandberg (1994) till finländarna i Olofström,

avgränsade invandrapopulationer med ett statistiskt bevisbart växande antal äldre. Statistik används också för att se var i landet det förekommer större populationer av äldre invandrare. (Äldreuppsdraget 99:4)

Avsaknaden av en klar definition vad gäller de förväntade problemen (se föregående fråga) leder till att definiering och identifiering av dem som förväntas ingå i problemgruppen sker utifrån vilket ursprungsland de har och inte utifrån deras individuella behov eller förutsättningar.

5.3. Vems perspektiv är det som är tongivande i beskrivningen av problemet, brukarnas eller utredarnas?

Svårigheten med att besvara denna fråga ligger i att 'problemet' inte har en klar beskrivning. Svenska myndigheter, institutioner, forskare och praktiker talar svävande om 'problemet' utan att precisera de grundantaganden som avses. En del invandrarorganisationer instämmer i antagandet av problem och bygger upp eller försöker bygga upp särlösningar för att ta hand om sina äldre under förevändningen att den svenska vården inte kan tillgodose deras behov till fullo. (Svenska dagbladet 001214, Göteborgs-Posten 050308, 050712, 050823, Fuentes 2003, Ronström 1996)

I sin *rapport om projektet nationellt nätverk för äldre med invandrarbakgrund* (Fuentes 2003) menar han att minoriteternas behov inte tas i beaktande i en majoritetsanpassad äldreomsorg. Det utbud av erbjudanden som på ett nationellt plan ser ut att vara många är på det individuella planet få och otillräckliga. Fuentes menar att det är viktigt att ge invandrarorganisationerna inflytande när det gäller utformningen av äldreomsorgen. Denna rapport handlar om samarbete mellan invandrarorganisationer men berättar även vad de olika organisationerna gör eller försökt att göra för sina äldre medlemmar. Det är yngre aktiva invandrarna som driver fram lösningar för 'sina' äldre. Problemen, som beskrivs i rapporten, med detta är att det är svårt att få de äldre intresserade och att samarbeta med kommunerna både ekonomiskt och organisatoriskt. Som exempel kan nämnas det italienska riksförbundets försök att starta ett hus för äldre italienare. Från att ha haft ambitionen att driva ett helt servicehus bantade man ner planerna till en avdelning på ett befintligt servicehus, till att slutligen lägga planerna på is. Den utvecklingen var ett resultat av bristande intresse från de äldre italienarnas sida och en kommun som inte var flexibel och villig att ändra på sina

intagningsregler. Det blev inte möjligt att ta in någon från ”fel” kommun och man ville inte skapa en italiensk kö, då denna kön skulle gå förbi den redan befintliga kön till servicehuset. Ingenstans i materialet finns att läsa att det var de äldre italienarna som krävde ett anpassat boende, de fick snarare övertalas att ens fundera på att flytta till ett sådant boende. Det fanns ett visst intresse men antalet äldre var för få. (ibid.)

Italienska riksföreningens perspektiv i detta projekt var ett utredande perspektiv och man lyckades inte helt att få målgruppen med sig vilket visade sig i det bristande underlaget när planen skulle realiserats. De flesta projekt i denna anda har det problemet, exempelvis det som skulle bli ett finskt äldreboende blev en avdelning som blev finnar som bor spridda på ett äldreboende och träffas i allrummet. (Linde i Ronström 1996)

Svårigheten med att besvara frågan om vems perspektiv det är som är tongivande i beskrivningen av problemet är att problemet inte beskrivs. Det man istället beskriver är olika lösningar som man provat eller kartlägger vilka som kan vara intresserade av någon form av sårlosning som man vill ordna. Det är oftast när lösningen studeras som de äldre invandrarna kommer till tals och deras perspektiv får utrymme. Tuija Nieminen Kristofersson (1993) bad äldre finländare i Olofström att berätta om hur de upplevde sin livssituation i en intervju, samtliga tio respondenter var brukare av vård- och omsorg i någon form. Hon telefonintervjuade även 67 pensionärer med ursprung i Finland. I Olofström fanns då en finsk dagcentral, aktiva finska pensionärsföreningar, finstalande vård- och omsorgspersonal och finsk diakoniverksamhet som bedrev besökstjänst hos äldre finnar. Hon fann att de äldre finländare som inte kunde språket var de mest utsatta i vård situationer då de inte kunde berätta för personalen vad som felade dem och inte heller kunde förstå vad en svensktalande doktor sa eller ordinerade, i övrigt var de äldre finnarna i stort sett nöjda med sin situation. (Nieminen Kristofersson 1993)

Både i litteraturen och i artikelstudien ser man dock på språkproblemen främst ur personalens perspektiv. Man bortser inte ifrån att de äldre invandrarna blir lidande av bristande kommunikation men man framhåller samtidigt att det är personalen som inte kan utföra sitt arbete och att detta leder till frustration för dem. (Yeo 2003, Wiklander 2003)

Nieminen Kristofersson (1993), som intervjuat äldre finländare, utgår ifrån ett brukarperspektiv då hon menar hon att kvalitén på vården och omsorgen hänger på den

svenska personalens förmåga att förstå de äldre även om de inte kan språket. Det hon föreslår är att utöka andelen anställda som är finskspråkiga vilket skulle gynna de äldre men även vara bra ur personalsynpunkt då finskspråkig personal slipper springa mellan olika avdelningar för att tolka. (ibid.) Lösningen ur både brukar och personalperspektiv är att anställa flerspråkig personal som kan kommunicera med både organisationen och brukaren. För att få mer personal med språkkompetens avsattes det 2001 medel i statsbudgeten för utbildning av tvåspråkig personal inom primärvård och äldreomsorg. (Göteborgs-Posten 000414)

Svaret på min fråga måste bli att det är utredarnas perspektiv som är tongivande i beskrivningen av problemet eftersom det är bestämt att det finns ett problem utan att man har klart definierat vad det är som är problemet. Brukarperspektivet återfinns i studier av lösningen. Om man ska utgå ifrån det som oftast nämns som problematiskt, kommunikation, så är initialperspektivet ändå ett ovanifrånperspektiv. Det är organisationer och myndigheter som avgör när brister i kommunikationen är av så allvarlig art att åtgärder måste sättas in.

5.4 Sammantagen analys

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan frågorna som jag ställt och svaren jag har fått ses som delar av anspråksformeringen av äldre invandrare som problem inom vård och omsorg. Jag har sökt men inte helt funnit svaret på frågan *vad* som är problemet. Svaret har uteblivit eftersom ingen slutlig definition ännu har framkommit. De som kritiserar användningen av ordet 'problem' i samband med äldre invandrare gör det utifrån bristen på bevisbara behov som kan anses gälla för en hel kategori. Man menar även att det är en anspråksformering som är beställd av sociala myndigheter och instanser. (Ronström 1996, Torres 2005) Anspråken på att det finns ett problem går att finna tydligt uttalat i politiska viljeyttringar och beredningar såsom SENIOR2005 som efterlyser forskning kring etnicitet och åldrande. Jag kan inte dra någon annan slutsats än att det gällande perspektivet är det som anspråksformerarna har. I detta fall är det politiker, myndigheter och de som utför forskningen som formerar anspråk på att det finns ett problem att lösa. Genom att framföra sina anspråk i rätt forum har klagomålen fått gehör och insatser har satts in för att rätta till det missförhållande som man hävdar finns. (Spector och Kitsuse 1987)

6. SAMMANFATTNING

Mitt syfte med denna uppsats var att försöka se hur vård av och insatser hos äldre invandrare definierats som ett problemområde. Jag ville se hur konstruktionen av problemet såg ut. För att se detta ställde jag tre frågor:

Vad anges som förväntade problem eller hinder i arbetet med äldre invandrare?

Hur definieras och identifieras de som förväntas ingå i problemgruppen?

Vems perspektiv är det som är tongivande i beskrivningen av problemet, brukarnas eller utredarnas?

För att besvara frågorna vände jag mig till vetenskapligt producerat material i tron att svaren skulle finnas där. Det var inte riktigt så enkelt, vad jag fann var en avsaknad av klara definitioner på det som ansågs problematiskt.

När jag besvarade min första fråga gällande vad som anges vara förväntade problem eller hinder i arbetet med äldre invandrare var det enda som klart angavs som ett problem språk, svårigheter i kommunikationen mellan brukare och personal. Yeo (2003) menar i sin undersökning av tvärkulturella möten inom äldreomsorgen i Botkyrka kommun att det är viktigt för hälsa och välbefinnande att brukare och personal kan kommunicera. Språket får ersätta kulturella skillnader som är så mycket svårare att förklara och definiera. Språket ses som en bärare av kulturen och om vården och omsorgen kan ges på det egna språket får brukaren den egna kulturen med på köpet. (Linde i Ronström 1996)

När jag tittade på hur definition och identifieringen av de som förväntades ingå i problemgruppen beskrevs fick jag en del olika svar. I den stora övergripande definieringen fanns två kategorier 'äldre invandrare' och 'äldre födda utomlands'. Två väldigt stora heterogena kategorier som används för att markera det växande antalet av äldre som inte har helsvensk bakgrund.(Äldreuppsdraget 99:4) I de olika studierna definieras den lilla grupp som studeras, väldigt väl avgränsad. (Nieminen Kristofersson 1993, Strandberg 1994, Yeo 2003, Wiklander 2003) En definition som är mer generell och fångar in en ganska stor del av den

förväntade problemgruppen är sent – i – livet invandrare. Denna definition hanterar endast personer som kommit till Sverige som gamla. (Tornstam 2001)

När det gäller frågan om vems perspektiv som är tongivande i beskrivningen av 'problemet', brukarnas eller utredarnas, måste svaret bli att det är utredarnas perspektiv som är dominerande. Frågan är kopplad till min första fråga kring den egentliga definitionen av problemet. Avsaknaden av ett klart svar på denna fråga leder till att perspektivfrågan egentligen bara kan ha ett svar enligt mig. Detta för att politiker och myndigheter efterfrågar forskning och förslag på åtgärder för att komma tillrätta med problemet som anses finnas utan att vara klart definierat.

Det finns ett antagande om att problem kan uppstå och utifrån detta antagande arbetar man vidare. (Ronström 1996, Torres 2005) Målgruppen, de äldre invandrarna, deltar inte i någon större utsträckning i anspråksformeringen. Deras perspektiv förs fram av utredarna som utgår ifrån sin sanning och sin verklighet som inte nödvändigtvis måste stämma överens med de äldre invandrarnas. (Meeuwisse m.fl. 2000)

Slutligen vill jag anföra att de svar jag har fått både ifrån empirin och artikelstudien lett mig till slutsatsen att problembeskrivningen av kategorin äldre invandrare fortfarande är under anspråksformering. Processen pågår fortfarande varför det inte går att säkert säga att det finns ett problem eller vad det består av. Det som jag anser fattas är en diskussion om de värderingar som ligger bakom anspråksformeringen. Värderingar är enligt Spector och Kitsuse (1987) en del av de resurser som används för att definiera någonting som ett socialt problem. Istället för att öppet diskutera vilka normer och värderingar som påverkar anspråksformeringen verkar man istället helt vilja bortse ifrån detta. Som exempel kan nämnas att kulturskillnader inte används i problembeskrivning utan fokus läggs på språksvårigheter som är mycket enklare att definiera och förklara objektivt. Kulturskillnader och olika värderingar leder till normativa ställningstaganden som kan vara mycket svåra att definiera och förklara.

7. SLUTDISKUSSION

Vad jag har kommit fram till är att äldre invandrare eller äldre födda utomlands har blivit kategorier som automatiskt blivit behäftad med problem. Jag kommer fortsättningsvis i denna

diskussion endast att använda mig av begreppet äldre invandrare då de flesta i kategorin äldre födda utomlands även ingår i den första kategorin.

Att behandla äldre invandrare som en grupp i gruppen äldre gjordes redan 1974 då invandrarutredningen SoU 1974:69 inte ansåg att gruppen var så stor att några speciella frågor behövde undersökas men likväl slogs det fast att gruppen fanns. När väl detta var gjort började forskare och myndigheter att tilldela gruppen olika kännetecken. Ett var att alla befolkningsprognoser förutsåg en ökning av gruppen samt att detta kunde leda till problem med att tillgodose den växande gruppens behov. Vad man inte gjorde var att definiera vilka särskilda behov som skulle bli aktuella. Det enda särbehovet som är uttalat i den forskning som jag har tagit del av är tillgång till tolk eller personal som kan det egna språket. Enligt min åsikt kan detta inte vara hela problembeskrivningen. Om så var fallet varför uppmanar den politiska ledningen till mer forskning kring äldre invandrare? Under rubriken ”*SENIOR2005 konstaterar*” finns följande att läsa;

”Begreppen ”eticitet” och ”kultur” kan inte ensamma förklara invandrades erfarenheter, nuvarande livssituation och framtidsvyer. Tvärtom kan de lätt skymma betydelsen av bl.a. socialt utanförskap och ekonomiska omständigheter. Istället för att beskriva etniska grupper som väl avgränsade enheter behövs en öppenhet för att alla människor – oavsett ålder – är kulturellt föränderliga. Samtidigt behöver olika hierarkier, även etniska, uppmärksammas när det gäller bl.a. boende, inkomst, möjligheter på arbetsmarknaden och individernas handlingsutrymme att forma sina liv.”

(www.senior2005.gov.se/text/c_sammanfattning.doc s 11-12)

Vad är det då beredningen vill att det ska forskas kring? I stycket nedan rubricerat *SENIOR2005 anser* står följande att läsa;

”Det behövs mer forskning om åldrande i relation till genus och etnicitet, men också om bl.a. funktionshinder och socioekonomiska förhållanden. Bristen på kunskap om hur dessa faktorer påverkar och samverkar med livslopp och åldrande är oroande. Skillnader mellan individer och grupper tenderar att öka med stigande ålder.” (www.senior2005.gov.se/text/c_sammanfattning.doc s 12)

Man anser alltså att det behövs mer forskning om åldrande inte bara kring etnicitet utan även i relation till andra faktorer. I dessa två citat som jag har återgivit ovan finns de antaganden som har lett till att gruppen äldre invandrare har fått en problemstämpel och varför det är så svårt att definiera problemen. Vad SENIOR2005 säger är: titta på helhetsbilden. Välj inte ut en sak som kultur eller etnicitet som orsak till problem, se till ekonomiska och sociala och individuella förutsättningar också. Detta har inte riktigt fått gensvar i forskningen än, vad jag har läst.

Varför återfinns inte helhetssynen i svaren på mina frågor kan man undra. Svaret är: för att helhetssynen inte funnits i materialet. Forskning behöver definierade, avgränsade grupper och områden att studera. Utan avgränsningar får man ett material som är för stort för att hantera.

Jag har i denna studie haft svårt att se vad som är det egentliga problemet och vad det är som behöver studeras särskilt när det gäller äldre invandrare. Kanske måste jag först besvara den fråga som Ronström (1996) ställer; ”är äldre invandrare en egen sort, eller en version av samma sort som andra äldre?” (s. 46-47). SENIOR2005 gör gällande att de är en version av samma sort som andra äldre, samtidigt som de behöver specialstuderas. Därigenom bekräftar antagandet om att det är en grupp som har speciella problem; en egen kategori.

Vad innebär det då för en äldre invandrare att vara inkluderad i problemgruppen? Upplever den äldre invandraren att han/hon har problem bara för att det är det generella antagandet? Denna fråga har jag inte hittat något svar på i materialet som jag använt mig av, inte heller i det material som jag läst men inte inkluderat. Det finns forskning kring ungdomar som påvisar att tillhörighet till en problemgrupp kan leda till problem då personer i den utpekade gruppen känner att de måste leva upp till bilden av dem. (Ohlsson 1997) I materialet jag använt har jag funnit enstaka kommentarer från personer som har intervjuats som kan användas för att påvisa hur en medlem i en problemgrupp agerar. I Strandbergs (1994) rapport finns återgivet att äldre finnar är mer krävande än andra äldre och i Wiklanders (2003) studie står det att läsa att äldre invandrare, speciellt kvinnor, överdriver sina krämpor för att tydliggöra dem. Detta behöver inte vara sant eller allmängiltigt men likväl blir det beteenden som personer i problemgruppen förväntas att uppvisa helt enkelt för att man har läst att det är så. Det hade varit intressant att studera hur stor påverkan, om någon, sådana förväntningar har på dem som utpekats som tillhöriga problemgruppen. Vad de som står i fokus själv anser vara deras problem och om de alls anser att det är kollektiva problem istället för individuella.

Socialkonstruktivistiskt perspektiv gör gällande att en kategori skapas genom att man tillskriver en grupp människor karakteristiska drag, att de är mer krävande än andra eller överdriver sin situation. Sådana förväntningar kan påverka hur en äldre invandrare bemöts av vårdpersonal och i sin tur själv bemöter vårdpersonalen. För äldre invandrare leder kategoriseringen och tillhörigheten till en problemgrupp även till att extra insatser tilldelas dem som grupp. För att säkerställa god omvårdnad och vård startas det upp speciallösningar såsom språkligt och kulturellt inriktade boenden och dagcenter. Kommuner anställer tvåspråkig personal eller anställer anhörigvårdare. Detta gör att man inte kan säga att det är odelat negativt för äldre invandare att tillhöra den skapade problemgruppen. De långtgående konsekvenserna av ovanstående åtgärder, som faktiskt kan sägas vara en typ av segregation, måste studeras innan ett uttalande om konsekvenser, positiva eller negativa, kan göras.

Är det då helt grundlösa antaganden som har lett till denna problemdefinition? Nej, inte helt, det finns de grupper bland äldre i Sverige som har problem i vård och omsorgssituationer men de är inte så stora som det ser ut i statistiken. Problemet är inte heller bara språk eller kommunikation, jag tror fullt och fast på att även svenska äldre upplever liknande problem som de vi antar att äldre invandrare upplever. Ett exempel ur forskningen är från Nieminen Kristoferssons (1993) rapport om finländarna i Olofström där det sägs att äldre finländare som inte kan svenska inte förstår vad doktorn säger eller ordinerar utan måste ha tolk hos sig. Tolkning ses som en garant för att brukaren ska förstå och därmed känna sig trygg i vården. Hur ser en sådan situation ut för en äldre svensk? Ett exempel ur min egen erfarenhet är min farfar som är 90 år gammal och återfinns i kategorin äldre svenskar, han vill inte gå till doktorn utan mig eller min mor för att han *förstår inte* vad doktorn säger. Vi får agera som tolkar åt denne gamle svensk som inte förstår trots att han kan språket. Det förutsätts att han ska klara av att förstå vad som sägs på samma sätt som att det förutsätts att en äldre invandrare inte kommer att förstå.

Vad har jag nu kommit fram till under arbetets gång? Min slutsats i frågan är att problemet än så länge mest består i det faktum att man förväntar sig problem. Utifrån det antagandet beställer man undersökningar och inventeringar av problemgruppen. Vilket i sin tur befäster uppfattningen om att ett grupp-specifikt problem finns och så börjar det om igen med nya undersökningar och kartläggningar tills anspråksformeringens process är avslutad. Det som har varit avgörande för att antagandet om problem har fått gehör är att det har framförts i rätt

forum av personer som har ett högt anseende.(Spector och Kitsuse 1987) Anspråken har stöd på hög politisk nivå vilket *SENIOR2005* visar. Anspråksformeringen är inne i ett samspel mellan politik och praktik där praktiken vill ha resurser och politiken vill ha resultat. Någonstans i denna dragkamp finns målgruppen vars problematik inte klart kan definieras. Jag har tidigare nämnt värderingar och deras roll i anspråksformeringen, inte heller på politisk nivå vill man diskutera dessa. Istället används socialt utanförskap och ekonomiska omständigheter. Fina ord men innebörden är fattig och ensam, detta är inte acceptabelt i Sverige varför insatser måste sättas in. Så varför extra insatser riktade till äldre invandrare? Det finns svenska pensionärer som är fattiga och ensamma. Äldre invandrare har ytterligare hinder som gör att de inte kan ta del av samhällets insatser även om de så hade önskat. För att ansöka om bidrag måste man veta vad som finns att söka. Information om detta finns ofta bara på svenska till man begär annat språk samt att svensken är uppväxt med och har varit delaktig i skapandet av det bidragssystem som vi har idag. Nästa svårighet i bidragssökande kan vara de värderingar man har, för vissa är det helt otänkbart att ta emot bidrag eller hjälp från utomstående. Detta diskuteras i viss mån i uppsatsen men i den vetenskapliga empirin anges en rädsla för att inte förstå eller bli förstådd som hinder. Det finns mycket mer att klara upp och definiera innan det finns en klar problemformulering. För min del har kunskapen jag fått under arbetet lett till en fördjupad insikt i problematiken kring att definiera en problemgrupp utifrån lösning istället för behov.

8. KÄLLFÖRTECKNING

Referenser

Fuentes, Julio (2003) *Rapport om projektet Nationellt nätverk för äldre med invandrarbakgrund*, Avesta, Centrum Tryck AB

Järtelius, Arne (1984), *Äldre invandrare – en bortglömd minoritet*, Liber, PRO, Kristianstad Boktryckeri AB

Järtelius, Arne (1991), *Moderna pionjärer*, Enskede, Svenska kommunförbundets förlag

Linde, Gisela (1996) ”Älvsjöhemmet – en särlösning” i Ronström Owe (1996), *Vem ska ta hand om de gamla invandrarna?* Stockholm, Tryckgruppen, FoU 1996 : 3

Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune, Swärd, Hans (red) (2000) *Socialt arbete - En grundbok*, Stockholm, Natur och Kultur

Meeuwisse, Anna och Swärd, Hans (2002) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm, Natur och Kultur

Nieminen Kristofersson, Tuija (1993) *Att åldras i ett främmande land – Om finländare i Olofström*, Blekinge FoU-enhet, FoU rapport 1993:6

Ohlsson, Lars B (1997) *Bilden av den "hotfulla ungdomen"*. Hässleholm: Värpinge Ord & Text

Perikas, Dodo (1995) *Öppenhetens betydelse*, Stockholm, Karlsson bokförlag

Ronström, Owe (1996), *Vem ska ta hand om de gamla invandrarna?* Stockholm, Tryckgruppen, rapport FoU 1996:3

Spector, Malcolm och Kitsuse John I (1987) *Constructing Social Problems* New York: Aldine de Gruyter

Strandberg, Eva-Lena (1994), *Pensionärer för pensionärers glädje – Gemenskap bland invandrapensionärer*, Blekinge FoU-enhet, rapport FoU 1994:7

Tornstam, Lars (2001), *Åldrandets socialpsykologi*, Stockholm Prisma

Torres, Sandra (2005) *Elderly immigrants in Sweden: 'otherness' under construction*
Godkänd men ännu icke publicerad artikel. Planerad publicering våren 2006 i *Journal of Ethnic and Migration Studies*

Wiklander, Britt (2003) *Det är de små detaljerna som är viktiga – äldre invandrare från Jugoslavien möter den svenska äldreomsorgen*, Halland, FoU-enheten, rapport FoU 2003:1

Yeo, Sang Kum (2003), *Tvärkulturella möten i äldreomsorgen. Exempel från Botkyrka kommun*, Älvsjö

Äldreuppsdraget 99:4 (1999), *Äldre födda utomlands. En demografisk beskrivning*. Stockholm, KopieCenter

Internetkällor

Äldreberedningen Senior 2005

www.senior2005.gov.se

www.senior2005.gov.se/text/c_sammanfattning.doc

Statistiska centralbyrån (SCB)

www.scb.se

SCB, MIS, Personer med utländsk bakgrund, Riktlinjer för redovisning i statistiken

www.scb.se/Grupp/Metod/_Dokument/X11OP0203.pdf

Tidningsartiklar

Budgeten i korthet, *Göteborgsposten* 2000-04-14 s.32

Engström, Annika. Landsmän är bäst för gamla invandrare. *Svenska Dagbladet* 2000-12-14 s.12

Bexell Hultén, Ingrid. Kooperativ för vård och omsorg gynnar kvinnor. *Göteborgs-Posten* 2005-03-08 s. 42

Vaktnäs, Daniel och Pukari, Harriet. Anhöriga viktiga för äldre med utländsk bakgrund. *Göteborgs-Posten* 2005-06-19 s. 23

Äldre invandrare kan dra nytta av hushållsnära tjänster. *Göteborgs-Posten* 2005-07-12 s. 27

Äldre invandrare söker inte hemtjänst. *Hallands Nyheter* 2005-08-23 Del.HN s.11

Gunér, Fredrik. Äldre invandrare söker inte hemtjänst *Göteborgs-Posten* 2005-08-23 s.46

Utveckla svensk äldreomsorg. *Västerbottens-Kuriren* 2005-11-15 s. 4